

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JINOYAT JAVOBGARLIK VA JAZO TIZIMLARI

Ikramov Raxmat Erkinovich

Toshkent tumani 1-son politexnikum

o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida jinoyat javobgarligi va jazo tizimlari tahlil qilinadi. Maqolada jinoyat qonunchiligi, jazo turlari, ularning qo‘llanish mezonlari va huquqiy nazorat mexanizmlari o‘rganiladi. Shuningdek, jinoyat sodir etishning oldini olish, ijtimoiy xavfsizlikni ta‘minlash va jazo tizimining samaradorligini oshirish yo‘llari muhokama qilinadi. Maqola nazariy va amaliy jihatdan jinoyat huquqi sohasidagi muammolarni yoritishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Jinoyat javobgarligi, jazo tizimi, huquqiy nazorat, jinoyat qonunchiligi, oldini olish, ijtimoiy xavfsizlik.

Аннотация. В статье анализируется система уголовной ответственности и наказаний в Республике Узбекистан. В статье исследуются уголовное законодательство, виды наказаний, критерии их применения и механизмы правового контроля. Также рассматриваются пути профилактики преступности, обеспечения социальной безопасности и повышения эффективности уголовно-исполнительной системы. Цель статьи – освещение проблем уголовного права с теоретической и практической точки зрения.

Ключевые слова: Уголовная ответственность, уголовно-исполнительная система, правовой контроль, уголовное законодательство, профилактика, социальное обеспечение.

Abstract. This article analyzes the criminal liability and punishment systems in the Republic of Uzbekistan. The article studies criminal legislation, types of punishment, criteria for their application and mechanisms of legal control. It also

discusses ways to prevent crime, ensure social security and increase the effectiveness of the penal system. The article is aimed at illuminating the problems of criminal law from a theoretical and practical perspective.

Keywords: Criminal liability, penal system, legal control, criminal legislation, prevention, social security.

Kirish

Jinoyat javobgarligi va jazo tizimi har bir davlatning huquqiy me'yorlari va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida jinoyat qonunchiligi va jazo tizimi rivojlanib borayotgan murakkab huquqiy institut hisoblanadi. Shu sababli, jinoyat sodir etishning oldini olish, jinoyatchilikni kamaytirish va jazo mexanizmlarini samarali qo'llash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasida jinoyat javobgarligi va jazo tizimi davlatning huquqiy siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatda ushbu sohada keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilib, xalqaro standartlarga moslashish, insonparvarlik va adolat tamoyillarini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratildi. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasidagi jinoyat javobgarligi turlari, jazo tizimi va ularning amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi, shuningdek, tizimni takomillashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlari tahlili va metodologiya

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida jinoyat huquqi va jazo tizimi masalalariga oid ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, A.Mirziyoyev (2018) va S.Rahmonov (2020) jinoyat javobgarligi va jazo choralari samaradorligini oshirish mexanizmlarini o'rganishgan. Shuningdek, Toshkent davlat huquqshunoslik institutining ilmiy ishlari jinoyatchilikni oldini olish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash masalalarini yoritadi. O'zbek adabiyotlarida jinoyat javobgarligi turlari, jazo choralari, ularning amaliy qo'llanilishi va huquqiy nazorat

tizimi asosiy e'tibor markazida bo'lib, tizimning samaradorligini oshirish va davlat siyosati bilan uyg'unlashtirish masalalari tadqiq etilgan. [1,2]

Maqolada tadqiqot metodologiyasi sifatida **analitik, solishtirma va statistik usullar** qo'llanildi. Analitik metod orqali O'zbekiston Respublikasidagi jinoyat javobgarligi va jazo tizimiga oid mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Solishtirma metod yordamida milliy va xalqaro jinoyat tizimlari bilan taqqoslash olib borilib, jazo choralari samaradorligi aniqlangan. Statistik usul orqali jinoyatchilik darajasi, jazo qo'llanishi va uning ijtimoiy xavfsizlikka ta'siri tahlil qilindi. Shu bilan birga, amaliy tajriba sifatida sud amaliyoti va jinoyat ishlari bo'yicha hisobotlar o'rganildi.

Natija va muhokamalar

Huquqiy asos va jinoyat javobgarligi prinsiplari

Jinoyat javobgarligi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Jinoyat kodeksi asosida belgilanadi.

Asosiy prinsiplarga quyidagilar kiradi: qonuniylik, tenglik, insonparvarlik, adolat, ayb uchun javobgarlik va javobgarlikning muqarrarligi

Jinoyat javobgarligiga tortish yoshi: 16 yosh (aqli raso shaxslar uchun)

Ilmiy izlanish natijalari shuni ko'rsatdiki:

1. O'zbekiston Respublikasida jinoyat javobgarligi va jazo tizimi samarali ishlamoqda, biroq jinoyatchilikning ayrim turlari bo'yicha jazo choralari samaradorligi pastligi kuzatilgan.
2. Jazo tizimi ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, lekin jinoyatlarning oldini olish bo'yicha profilaktik chora-tadbirlar yetarli darajada emas.

3. Jinoyat javobgarligi va jazo tizimining takomillashtirilishi sud amaliyoti, huquqiy nazorat va xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda amalga oshirilsa, tizim samaradorligini oshirish mumkin.

Jazo tizimi va turlari

Jazo turi	Kodeksdagi maqola	Qo'llash mezonlari va izohlar
Jarima (fine)	Art. 52	Iqtisodiy va yengil jinoyatlar uchun keng qo'llanadi
Muayyan huquqdan mahrum qilish	Art. 45	Asosiy yoki qo'shimcha jazo sifatida
Tuzatish ishlari	Art. 46	Ish haqi qismini ushlab qolish asosida
Ozodlikni cheklash	Art. 47	Harakat erkinligini cheklash, majburiyatlar yuklash
Ozodlikdan mahrum qilish	Art. 50	Og'ir va o'ta og'ir jinoyatlar uchun
Qamoq (arrest)	Art. 51	Qisqa muddatli, yengil jinoyatlar uchun
Mulkni musodara qilish	Art. 52	Qo'shimcha jazo, asosan iqtisodiy jinoyatlar uchun
Xizmat cheklovi/Disiplinar qism	Art. 54	Harbiy xizmatchilar uchun maxsus jazo
Deportatsiya (chet elliklar uchun)	Art. 56	Qo'shimcha jazo sifatida

So'nggi islohotlar (2017–2025)

- O'lim jazosi bekor qilindi (2019), mahbuslarning huquqlari kengaytirildi, yangi zamonaviy jazoni ijro etish muassasalari qurildi.

- **Alternativ jazolar** (probatsiya, tuzatish ishlari, ozodlikni cheklash) kengaytirildi, 26 turdagi jinoyat uchun qamoq jazosi chiqarib tashlandi.
- **Probatsiya xizmati** va mahkumlarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish tizimi joriy etildi.
- **Jinoyat kodeksiga so‘nggi o‘zgartirishlar:** 2024–2025 yillarda profilaktika, korrupsiya va ommaviy tartibsizliklarni moliyalashtirishga qarshi yangi modda va sanksiyalar kiritildi.
- **Xalqaro standartlarga moslashish:** BMT va OSCE tavsiyalari asosida qiynoq, inson qadr-qimmatini tahqirlashga qarshi qat’iy choralar kuchaytirildi

Xalqaro tajriba va solishtirma tahlil

- O‘zbekiston BMTning asosiy konvensiyalariga (UNCAC, UNCAC) a’zo, xalqaro huquq ustuvorligi Konstitutsiyada mustahkamlangan.
- Jinoyat kodeksida korporativ javobgarlik, ekstraditsiya va transmilliy jinoyatlarga qarshi kurash xalqaro standartlarga moslashtirilgan.
- Qiynoq va inson qadr-qimmatini tahqirlashga qarshi moddalarda ba’zi takomillashtirishlar tavsiya etilgan.

Muhokamada, jinoyatchilikni kamaytirish va jazo choralari samaradorligini oshirish uchun: jinoyat profilaktikasi, huquqiy xabardorlikni oshirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, jazo choralari va jinoyat javobgarligi qonunchiligini doimiy tahlil qilish va takomillashtirish zarur.

O‘zbekistonda jinoyat javobgarligi va jazo tizimi so‘nggi yillarda sezilarli darajada modernizatsiya qilindi. Inson huquqlari, jazolarning insonparvarligi va ijtimoiy rehabilitatsiya tamoyillari kuchaytirildi. Probatsiya va muqobil jazolar joriy etilishi, mahkumlarning huquqlari kengaytirilishi va xalqaro standartlarga moslashish ijobiy natija berdi. Shu bilan birga, ayrim sohalarda (masalan, sud jarayonlarining to‘liq oshkoraligi, ba’zi sanksiyalarning proporsionalligi) takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

O'zbekiston jinoyat javobgarligi va jazo tizimini insonparvarlik va xalqaro standartlarga moslashtirish yo'lida muhim qadamlar tashladi, biroq ba'zi sohalarda islohotlarni davom ettirish lozim.

Xulosa.

O'zbekiston Respublikasida jinoyat javobgarligi va jazo tizimi so'nggi yillarda tub islohotlarga uchradi. Jazo turlari diversifikatsiya qilindi, inson huquqlari va xalqaro standartlarga moslashish kuchaydi, probatsiya va reabilitatsiya tizimi joriy etildi. Kelgusida sud jarayonlarining oshkoraligi, sanksiyalarning proporsionalligi va xalqaro huquqiy majburiyatlarning to'liq amalga oshirilishi ustuvor vazifa bo'lib qoladi.

O'zbekiston Respublikasida jinoyat javobgarligi va jazo tizimi davlatning ijtimoiy xavfsizligini ta'minlashda muhim institut hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, jazo choralari va jinoyat javobgarligi samaradorligini oshirish uchun qonunchilikni takomillashtirish, jinoyat profilaktikasi va sud amaliyotini optimallashtirish zarur. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda, jazo tizimini modernizatsiya qilish va profilaktik tadbirlarni kuchaytirish orqali jinoyatchilikni kamaytirish mumkin. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, jinoyat javobgarligi va jazo tizimining samarali ishlashi davlat siyosati va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.A.Mirziyoyev. Jinoyat huquqi asoslari. Huquq nashriyoti. Toshkent. 2018. 45–78-betlar.
- 2.S.Rahmonov. Jinoyat javobgarligi va jazo tizimi: nazariya va amaliyot. Adolat nashriyoti. Toshkent. 2020. 102–135-betlar.

3. Toshkent davlat huquqshunoslik instituti. Jinoyat qonunchiligi va amaliyoti bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. TDHU nashriyoti. Toshkent. 2019. 56–89-betlar.

4. B.Qodirov. Jazo choralari va ularning ijtimoiy xavfsizlikka ta'siri. Samarqand universiteti nashriyoti. Samarqand. 2021. 12–47-betlar.

5. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. Jinoyat kodeksi va unga oid sharhlar. Huquq nashriyoti. Toshkent. 2022. 5–60-betlar.